

dar att filosofens annorlunda språkbruk är självmotsägande. Lite svagare kan hans kritik ibland uppfattas som ett påpekande att filosofen inlindrar sig själv i missförstånd genom att i vissa fall använda ett uttryck i en mycket speciell (i bästa fall även klargjord) betydelse och senare i samma argument i en mer gängse betydelse.

Men de djupaste och filosofiskt mest intressanta frågorna som Moores påpekanden väcker rör relationen mellan de språkliga uttrycken och den värld som beskrivs med hjälp av dem. Man kan som Malmgren mycket riktigt visa inte uppfatta Moores argument som varianter av vad som på senare tid kommit att kallas "the paradigm case argument". Det finns inget hos Moore som tyder på att han med sina påpekanden ville uppmärksamma paradigmatiska bruk av vardagsspråkliga uttryck. Däremot verkar hans betoning av det vanliga språkbruket antyda en intim relation mellan detta och meningen hos de filosofiskt intressanta termerna. Hur denna relation närmare ser ut diskuterar inte Moore – men vissa lingvistiska tolkningar, främst inspirerade av Wittgensteins senare filosofi, verkar i mitt tycke åtminstone fånga en väsentlig aspekt.

Gunnar Svensson

* * *

Holsten Fagerberg, Erwin Bischofberger, Lars Jacobsson och Gunilla Lindmark: *Medicinsk etik och människosyn*, Liber, 1984.

I all anspråkslöshet liknade Sokrates sin moralfilosofiska gärning vid en hästflugas aktivitet: liksom hästflugan med sina bett håller boskapen vaken, hindrade han med sitt envetna frågande atenarna från att försjunka i den moraliska självbelåtenhetens dvala. Lika lite som på Sokrates' tid kan vi i dag slå oss till ro i gängse moralföreställningar. Dessa föreställningar är i behov av kontinuerlig omprövning, eftersom de baserar sig på vår verklighetsuppfattning som ständigt modifieras av den vetenskapliga kunskapens tillväxt.

Men trots att öppenheten inför nyelse alltid är påkallad är konservatismen och trögheten knappast större någonstans än just i etiken. I allmänhet reagerar folk med den största indignation om deras moralattityder utmanas. Sokrates fick som bekant smaka på flugsmällan. Detta kan vara en anledning till den konformism och menlöshet som utmärker många av dagens svenska etikpublikationer som t ex *Medicinsk etik och människosyn*. Verket saknar inte helt förtjänster: den obevandrade får en inblick i fakta som är relevanta för medicinskt-etiska bedömningar. Men de mer etiskt inriktade sektionerna är präglade av fördomsfullt och inkompetent argumenterande.

Redan det första kapitlet – författat av Bischofberger – ger ett gott mått på tankeförvirringens djup. Här presenteras den etiska "grundnormen", kontraproduktivitetstesen, vilken går ut på att en handling är moraliskt rätt "om den på sikt och i sin helhet inte undergräver eller förstör det värde som den åsyftar" (s 22). Eftersom det påstås att "Allt mänskligt handlande söker . . . förverkliga vissa värden" (s 15), måste "värde" tolkas som varje mål eller syfte

för en handling. Följaktligen, om någon handlar i syfte att utplåna allt liv från jordens yta, och hans handling inte "undergräver eller förstör" detta syfte utan tvärtom realiserar det, blir handlingen moraliskt rätt enligt nämnda norm! M a o kontraproduktivitet snarare är så befängd att den kan legitimera den mest anstötliga handling.

Detta vore fatalt om författarna verkligen ansträngde sig att förfara systematiskt och härleda andra värderingar ur grundnormen. Men en sådan stringens är framställningen fjärran. Exempelvis introducerar Fagerberg oegererat den centrala värderingen att människan representerar det högsta "inomvärldsliga" värdet "som en intuitivt insedd premiss, i släkt med matematiska och logiska axiom, för vilka inga ytterligare skäl kan anföras" (s 181). Grundnormen är i realiteten ett retoriskt ornament som skall ge intryck av att följdriktigt moraliskt resonerande äger rum.

I ovanstående citat gör sig Fagerberg till tolk för den gamla intuitionistiska uppfattningen att substantiella moralomdömen kan vara sanna på rent logiska grunder, d v s oberoende av hur verkligheten faktiskt är beskaffad. Det är näppligen en åsikt som man är mäktig att hylla om man har stiftat bekantskap med David Humes kritik av den för 250 år sedan och den därpå följande moralfilosofiska diskussionen. Ett betydligt rimligare antagande är att människan har högre värde än icke-mänskliga djur p g a sådana empiriska omständigheter som att hon besitter mer sofistikerade själsförmågor. Dylika tankegångar har med kraft hävdats av t ex den brittiska utilitaristiska traditionen, från Bentham och Mill på 1800-talet till Jonathan Glover och Peter Singer i våra dagar. Fagerberg smyger sig förbi hela denna omfattande litteratur i tystnad, vare sig det beror på att han är obekant med den eller på att han inte vet hur den skall bemötas.

Detta är emellertid inte det enda avseendet i vilket Fagerberg ägnar sig åt mörkläggning. I själva verket betraktar Fagerberg förmodligen inte sin syn på människans höga värde som en norm "för vilken inga ytterligare skäl kan anföras". Bakom den lurar antagligen den kristna dogmen att människan till skillnad från andra djur har en odödlig själ och att denna själ utgör fundamentet för hennes unika värde. I dagens sekulariserade samhälle har emellertid detta skäl inte tillräcklig slagkraft för att öppet kunna redovisas. Då kan besträvan att framställa normen som ett "själv-evident" axiom ha bättre effekt. Normens popularitet kanske borgar för att ingen synar bluffen.

Om man öppet vidgår att människans värde måste basera sig på empiriskt konstaterbara egenskaper – som t ex grad av mental utveckling – riskerar man att komma på kant med gängse moralföreställningar som exempelvis den att alla människor har samma värde. Hur skall man mot denna fond tillbakavisa uppfattningen att t ex mentalt subnormala har lägre värde än normala? Genom sitt falskspel kan Fagerberg undgå att utmana den rådande moralopinionen på denna känsliga punkt. Men för alla som inte accepterar den kristna dogmen om själen finns det ett akut problem här där Fagerberg så raskt lägger locket på: vilka är de faktiska egenskaper på vilka människovärdet grundar sig, och ger denna grund människor samma värde?

Viljan att stryka tongivande moraluppfattningar medhårs lyser igenom lite varstans. Fagerberg befinner sig egentligen på kollisionkurs mot den officiell-

la, liberala abortpolicyn: hans tes om människovärdet implicerar tillsammans med hans åsikt (s 149–52), att en människa blir till under graviditetens första veckor, att aborter överlag är förkastliga. Men denna förkastelsedom utslungas aldrig uttryckligen; i stället har man slugit nog låtit en annan av författarna ta sig an abortkapitlet och utforma det med tillbörlig tamhet.

Av det sagda torde framgå hur olämplig boken är för sitt syfte, att fungera som lärobok i etik i läkar- och andra vårdutbildningar. Den har inget att lära ut om förutsättningslöst och systematiskt etiskt argumenterande. Boken är logiskt osammanhängande och förlitar sig i avgörande stycken på förstuckna teologiska premisser. Beklagligt nog – ty i ett läge då den vetenskapliga utvecklingens acceleration skänker oss en allt större makt och handlingsförmåga blir det alltmer angeläget att den etiska diskussionen inte nöjer sig med att fegt cementera status quo utan att den i stället kritiskt prövar värderingar mot en bakgrund av väl bestyrkta verklighetsantaganden.

Ingmar Persson

Medarbetare i detta nummer av Filosofisk tidskrift: *Helge Malmgren* är docent i teoretisk filosofi i Stockholm, *Hedi Bel Habib* är doktorand i praktisk filosofi i Uppsala och dessutom lärare och forskare i psykiatrisk antropologi i Paris och Karlstad. *Carl Reinhold Bråkenhielm* är docent i tros- och livs-åskådningsvetenskap i Uppsala, *Aleksander Peczenik* är professor i allmän rättslära i Lund, *Sven Danielsson* är docent i praktisk filosofi i Uppsala, *Gunnar Odhner* är gymnasielärare i svenska i Karlstad, *Sven Ove Hansson* är doktorand i teoretisk filosofi i Uppsala, *Gunnar Svensson* är vikarierande lektor och studierektor i teoretisk filosofi i Stockholm, och *Ingmar Persson* är forskarasistent i praktisk filosofi i Lund.